

A. von Gabain, Alttürkische Grammatik. 3. Auflage, Wiesbaden, 1974, Otto Harrassowitz, XXIV + 400 S. 8°.

“Porta Liguarum Orientalium, Neue Serie: XV”

Türkoloji çalışmalarında, özellikle, dilimizin Eski Türkçe adı verilen evresi üzerindeki öğretim ve araştırmalarda her zaman baş vurulan ve adı anılan bu yapıtın üçüncü baskısı, öncekilere göre biraz daha geniş bir biçimde yayımlanmıştır.

Kitabın bu baskısında ana bölümler, olduğu gibi bırakılmış, Kaynakça (Bibliographie, s. 224-270), Sözlük (Glossar, s. 315-389) ve Ekler (Nachträge, s. 390-398) bölümleri, eskisinden geniş tutulmuştur.

2. baskıda 6 bölümde sunulan Kaynakça, bu baskıda sözlükleri, yeni kaynakçaları ve özellikle önemli görülen kimi baş vurma yapıtlarını da içerecek biçimde, 8 bölümden oluşturulmuş, 25 sayfa kadar genişletilen bu bölümde, 1974 yılına kadar yayımlanan çalışmalara da yer verilmiştir. Burada dikkatimizi çeken bir nokta, Eski Türkçe üzerindeki çalışmaları bir araya getiren kitapta, Türkiyede çıkan, aynı konuyla ilgili kimi yayımların atlanmış olmasıdır. Örneğin yapıtın 366. paragrafında yer alan konu ile ilgili, Osman Nedim Tuna'nın “Türkçede Tekrarlar” adlı yazısı (İ. Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III [1949], 429); bizim Anlambilimi ve Türk Anlambilimi (Ankara, 1971) kitabımızdaki çeşitli bölümler ve “Kavram alanı -kelime ailesi ilişkileri” (TDAY, 1971, 254-262) adlı yazımız, bu arada sayılabilir.

Eski Türkçe metinlerinde en çok geçen ve anlamlarının kesin olduğu anlaşılabilir sözcüklerle kitaptaki metinlerde yer alan öğeleri kapsayan Sözlük bölümü üzerinde bizce, özellikle Türkiye Türkçesindeki karşılıklar bakımından, yeniden durmak, bunda sonraki baskıda düzeltmeler yapmak gerekir. Bu savımızı kanıtlamak üzere birkaç örnek göstermek istiyoruz: Sözlükte *alğan* maddesi “alınmış (yani kocaya vermiş kadın)” olarak açıklanmakta, *çökä* sözcüğü “diz çökmeği” biçiminde karşılanmakta, *evlen-* eylemi karşılanırken de “erkek tarafından söylenmiş” biçiminde bir açıklamaya gidilmektedir. *izg(i)l* için “bir halk adı, olabilir bir Oğuz kabilesinden” denmiş, *qapış-* için, Türkiye Türkçesinde hiç kullanılmayan *yakalaş-* açıklaması uygun görülmüş, *qara*, “bir kölün adı”, *sökür-*, “dizlet-” diye karşılanmıştır. *täblig*, “kan-

dırmalı” biçiminde bugünkü dile çevrilirken *toqıǵu* “davul derneği” (doğrusu: deǵneği), *tsi-in-çuin* “Hüan-tsang’ın tercümei halinin adı”, *Orqun da* “şimale akan Orhon nehir” olarak açıklanmaktadır.

Eski Türkçedeki öğelerin bugünkü Türkiye Türkçesiyle karşılanması sırasında verilen kimi sözcükler de artık kullanımdan düşmüş, bugünkü dile ters düşen öğelerdir: *adınçığ* maddesindeki *hususen*, *anurad* ve *arıwadi* maddelerindeki “kamerin menzillerinden biri”, *lésp* maddesindeki “vücudun üç maiyatından biri”, *kinçuman*’da “12 kısımlı ilmi nücüm silsilesi”, *tálmir*’deki “niyazkâr bak-”, *tüzül*-deki “teessürsüzlük”, *qınaǵuçi* maddesindeki “muaciz kimse” karşılıkları, bu türden örneklerdir. Dizgi yanlışlarını ise burada söz konusu etmek istemiyoruz.

Sözlük bölümünde *adaq qamşat*-deyimi için “Aufruhr machen (?) // isyan çıkar-, karışıklık çıkar- “biçiminde açıklamaya gidiliyor. Halbuki Talât Tekin’in, bir yazısında belirttiği gibi bu deyim ‘ayağı burkulmak’ anlamında olmalıdır; mecazî anlamla ‘şaşırmak, metanetini kaybetmek’ kavramını karşılamak üzere kullanıldığı anlaşılmaktadır. Talât Tekin’in bu deyimini incelediği yazısı da –yukarıda değindiğimiz başka yazılar gibi– Kaynakçaya alınmamıştır; bu bakımdan burada göstermeyi gerekli görüyoruz: “Köktürk yazıtlarındaki deyimler üzerine”: Türk Dili VI (1957), 372-374 ve 423-426.

armaqçı sözcüğü açıklanırken “Ränke (?) //entrika (?)” karşılığının verilmesi de bizce yerinde değildir. Çünkü bu sözcüğü *kürlüg* ve *táblig* ile eşanlamlı olarak Köktürk yazıtlarında, onlarla aynı tümce içinde (Kültigin, doğu, 6) görüyoruz. -çı ekini taşıdığı da düşünülecek olursa ‘hileci, entrikacı’ olarak açıklanması daha doğru olur, kanısındayız. Ayrıca, *tügirmi* sözcüğü açıklanırken bugünkü Türkiye Türkçesindeki *değirmi* karşılığının gösterilmesi de yerinde olurdu.

Dilimizin Eski Türkçe evresinin incelenmesinde büyük emeği geçen, bu evrenin en başta gelen uzmanlarından biri olan Bn. Prof. von Gabain’ın yapıtında değindiğimiz bütün bu noktaların daha sonraki baskılarda kolaylıkla düzeltilebilecek nitelikte olduğunu, Alttürkische Grammatik’in daha uzun yıllar, bu alanda çalışanların sık sık baş vurdukları bir kılavuz olarak kalacağını sanıyoruz.

D. AKSAN